ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 11, Αρ. 2Α (2022)

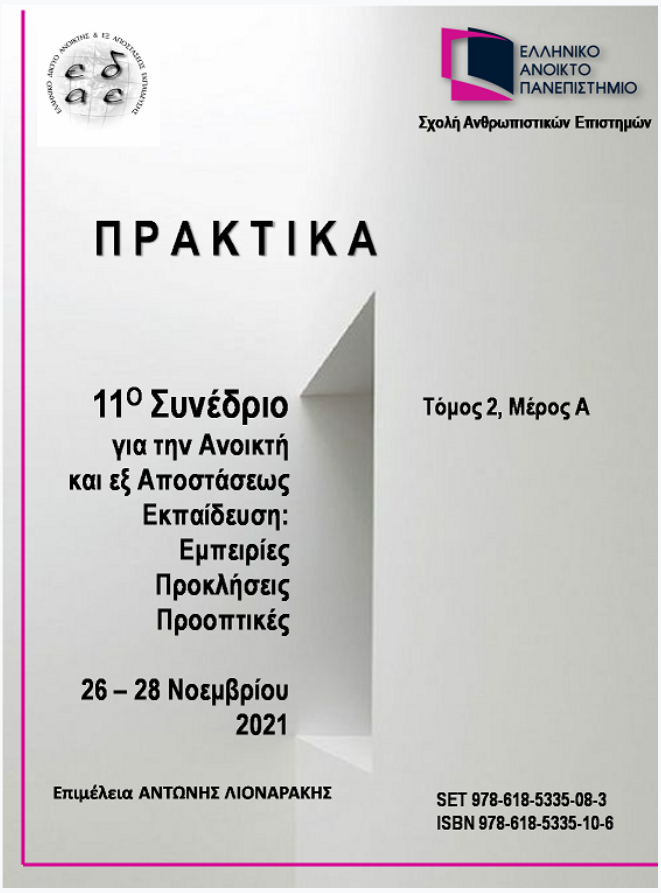

Το e-learning σε συνθήκες πανδημίας και τα πρώτα συμπεράσματα από την αξιοποίησή του σε φοιτητές των Σπουδών στον Ελληνικό Πολιτισμό του ΕΑΠ

ΜΑΡΙΑ (MARIA) ΓΚΙΡΤΖΗ (GKIRTZI)

doi: 10.12681/icodl.3293

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 16/01/2026 03:15:07

Το e-learning σε συνθήκες πανδημίας και τα πρώτα συμπεράσματα από την αξιοποίησή του σε φοιτητές των Σπουδών στον Ελληνικό Πολιτισμό του ΕΑΠ

E-learning at the period of COVID-19 circumstances and the first results from its utilization to students of the Studies of Hellenic Civilization of the Hellenic Open University

Δρ. Μαρία Γκίρτζη
Hellenic Open University
http://orcid.org/0000-0001-7022-8594
mgirtzi@yahoo.com

Abstract
E-learning has invaded dynamically our life being utilized more and more in educational and training practices, especially in our days and the unique circumstances we experience due to COVID-19. In this paper, there is initially a brief account of the history of e-learning and its utilization in the educational process, along with references at the most common models of e-learning (asynchronous and synchronous) and their pros & cons. Then, its utilization for the new educational circumstances that were imposed due to COVID-19 is presented. Finally, some initial remarks from the utilization of e-learning at students of HOU just before and during the pandemic are taken into consideration.

Keywords: *e-learning, digital education 2021-2027, COVID-19, utilization at HOU*

Περίληψη
Το e-learning έχει εισβάλει δυναμικά στη ζωή μας κατακλύζοντας όλο και περισσότερο εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές δράσεις ιδιαίτερα στις μέρες μας και στις πρωτόγνωρες συνθήκες που επέβαλλε η πανδημία COVID-19. Στην παρούσα εισήγηση, αρχικά, γίνεται σύντομη μνεία αφενός μεν στο «χρονικό εισβολής» του e-learning στα εκπαιδευτικά δρώμενα, αφετέρου δε στα βασικά χαρακτηριστικά του με αναφορές στα πιο διαδεδομένα μοντέλα του (ασύγχρονη και σύγχρονη τηλεκπαίδευση), αλλά και στα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του. Στη συνέχεια, εξετάζεται η επιστράτευσή του στις νέες εκπαιδευτικές συνθήκες που επιβλήθηκαν εξαιτίας του COVID-19. Τέλος, κατατίθενται κάποιες πρώτες παρατηρήσεις από την αξιοποίηση του e-learning σε φοιτητές του ΕΑΠ προ και μετά πανδημίας.

Λέξεις-κλειδιά: *e-learning, ψηφιακή εκπαίδευση 2021-2027, πανδημία COVID-19, εφαρμογή στο ΕΑΠ*

Εισαγωγή
Κατά το πέρασμα των αιώνων συντελούνται ιστορικές τομές, οι οποίες, χωρίς να διακόπτουν την εξέλιξη, επιφέρουν δραστικές αλλαγές στον τρόπο ζωής των ανθρώπων, ενώ κάποιες φορές μάλιστα χαρακτηρίζονται, εξαιτίας της έντασης των συνεπειών τους, ως «επαναστάσεις» (Γεωργική επανάσταση, Βιομηχανική, Υψηλής

τεχνολογίας). Μέχρι τα τέλη του 2020, δικαίως μπορούσε να υποστηριχθεί ότι βρισκόμασταν στην τρίτη γενιά της τεχνολογικής επανάστασης, στο πλαίσιο της οποίας «οι ΤΠΕ, έχοντας κατακλύσει τη ζωή μας, επιδρούσαν στον τρόπο σκέψης και γενικότερα στις διαπροσωπικές σχέσεις καθώς και σε αυτές τις ίδιες τις προσδοκίες των ανθρώπων» (Παγγέ, 2004), δημιουργώντας τοιουτοτρόπως μια κοινωνία όπου όλοι όφειλαν να είναι εξοικειωμένοι με τις ΤΠΕ, ενώ ο τεχνολογικά αναλφάβητος ρίσκαρε να καταλήξει ο κοινωνικά απόβλητος. Οι απόπειρες ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στη διδακτική διαδικασία (στην τυπική εκπαίδευση αλλά και την κατάρτιση), προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα από τη ρίζα του, σηματοδότησαν «την απαρχή μιας περιόδου παιδαγωγικής αναγέννησης» (Ράπτης & Ράπτη, 1999), προσφέροντας νέους τρόπους αξιοποίησης της τεχνολογίας και προσέγγισης της γνώσης, καλλιεργώντας συνάμα πλήθος δεξιοτήτων των εκπαιδευόμενων (αντιληπτική ικανότητα, κριτική σκέψη, συνεργατικό πνεύμα κτλ.) (Τζιμογιάννης-Σιορέντα, 2007), συνάντησαν όμως εμπόδια στο ότι οι διδάσκοντες δεν ήταν προετοιμασμένοι στο σύνολο τους να αντιμετωπίσουν μια τέτοια πρόκληση. Για την επιμόρφωση των διδασκόντων και όχι μόνο, επιστρατεύθηκε και το e-learning. Πόσο πιο επιτακτική όμως φαντάζει η ανάγκη της εξάλειψης του τεχνολογικού αναλφαβητισμού και του φαινομένου του ψηφιακού δυϊσμού στις συνθήκες της πανδημίας COVID-19, που βιώνουμε στις μέρες μας και απαιτούν την αξιοποίηση των ΤΠΕ σε ένα ευρύτατο φάσμα στον τομέα της εργασίας, της ίδιας της καθημερινής ζωής, ενώ επιβάλλουν την χρήση του e-learning στον τομέα της εκπαίδευσης. Στην παρούσα εισήγηση γίνεται αρχικά σύντομη μνεία στο «χρονικό εισβολής» του e-learning στα εκπαιδευτικά δρώμενα και στα βασικά χαρακτηριστικά του. Στη συνέχεια, εξετάζεται η επιστράτευσή του στις νέες εκπαιδευτικές συνθήκες που επιβλήθηκαν εξαιτίας του COVID-19. Τέλος, κατατίθενται κάποιες πρώτες παρατηρήσεις από την αξιοποίηση του e-learning σε φοιτητές του ΕΑΠ προ και μετά πανδημίας.

Η πορεία του e-learning στα «Χρονικά της Εκπαίδευσης» μέχρι την πανδημία και τα βασικά χαρακτηριστικά του

Ως e-learning ορίζεται κατά τους Horton & Horton (2003) «κάθε χρήση των τεχνολογιών του Διαδικτύου και του Παγκόσμιου Ιστού για τη δημιουργία μαθησιακών εμπειριών που μπορεί να είναι προϊόν αυτορρυθμιζόμενης μάθησης με την συμβουλευτική καθοδήγηση από τον διδάσκοντα», ενώ η Παντάνο-Ρόκου (2005) το θεωρεί ως την «χρήση των ΝΤ πολυμέσων και διαδικτύου για τη βελτίωση της ποιότητας εκπαίδευσης μέσω της διευκόλυνσης πρόσβασης σε πηγές πληροφοριών και υπηρεσίες αλλά και στην εξ αποστάσεως συνεργασία και ανταλλαγή απόψεων». Την εμφάνισή του κάνει στις ΗΠΑ στα μέσα της δεκαετίας του ’90 σε μορφή Computer Based Learning. Στην Ευρώπη γίνεται άμεσα αντιληπτή η αξία του, και το 2000 ψηφίζεται στη Λισσαβόνα το σχέδιο δράσης με τίτλο «e-learning: σχεδιάζοντας την εκπαίδευση του αύριο», ενώ στις 15/5/2001 αναγνωρίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως μια πρωτοβουλία που συμβάλει στην ενίσχυση της ιδέας ενός «ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης», που έρχεται να συμπληρώσει τον ευρωπαϊκό χώρο έρευνας και την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Στη σύνοδο της Βαρκελώνης, ένα μόλις χρόνο μετά, αναγνωρίζεται η συμβολή του σε πολλούς τομείς, όπως στις προκλήσεις της κοινωνίας της γνώσης, στη βελτίωση ποιότητας εκπαίδευσης, στη διευκόλυνση πρόσβασης σε μαθησιακούς πόρους, στην αντιμετώπιση ειδικών αναγκών, στην ανάπτυξη αποτελεσματικότερης και αποδοτικότερης εκπαίδευσης στο χώρο εργασίας (Γκιρτζή, 2009). Πώς όμως επιτυγχάνεται αυτό;

Η απάντηση βρίσκεται στον εκπαιδευτικό αλλά και το διδακτικό σχεδιασμό, που ευνοούν την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των ΤΠΕ, την οργάνωση των διδακτικών στρατηγικών και την βέλτιστη παρουσίαση του εκπαιδευτικού υλικού, επιτρέποντας την ανατροφοδότηση, την άμεση ανάδραση, την εξατομικευμένη μάθηση. Τοιουτοτρόπως δημιουργείται ένα περιβάλλον που ευνοεί την εσωτερική υποκίνηση του εκπαιδευόμενου, την καλλιέργεια συνεργατικής μάθησης με τη δημιουργία στους συμμετέχοντες μιας αίσθησης ακροατηρίου, η συνεχής υποστήριξη του εκπαιδευτή προς τον εκπαιδευόμενο κτλ. (Παντάνο-Ρόκου, 2005). Το προφίλ του «ιδανικού» ενήλικα εκπαιδευόμενου για τα δεδομένα του e-learning συνδυάζει ισχυρή θέληση και ενθουσιασμό για το πρόγραμμα, οικογενειακή στήριξη, τεχνολογική επάρκεια, δεξιότητες που αφορούν στην αυτορρυθμιζόμενη μάθηση, ικανότητα-θέληση για συνεργασία για τη σύσταση «κοινότητας μάθησης» προκειμένου η εποικοδόμηση γνώσης να συνιστά αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης (Lambropoulos, 2005; Mc Donald et all, 2007). Το προφίλ του «ιδανικού» εκπαιδευτή απαιτεί πολλαπλές ικανότητες/δεξιότητες, καθώς αυτός καλείται να παίξει πολλούς ρόλους, όπως του δάσκαλου, διαχειριστή, σύμβουλου κτλ. (Goga & Goga, 2007), προκειμένου να οργανώσει άρτια το μάθημά του (από άποψης περιεχομένου & αξιοποίησης των δυνατοτήτων του e-learning) και να προσφέρει τα βέλτιστα στην εικονική τάξη και στον κάθε εκπαιδευόμενο χωριστά. Αρωγός του σε αυτό είναι τα δύο πιο διαδεδομένα μοντέλα e-learning, η Ασύγχρονη (Α.Τ.) και Σύγχρονη Τηλεκπαίδευση (Σ.Τ.).

Η Α.Τ. παρέχει ένα ευέλικτο μοντέλο εκπαίδευσης, καθώς δεν απαιτεί την παρουσία εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενων σε ίδιο χώρο ή σε ίδιο χρόνο μπροστά στον υπολογιστή, ενώ μπορεί να συντελείται με τη μορφή αυτοδιδασκαλίας, ημιαυτόνομης ή συνεργαζόμενης εκπαίδευσης. Οι στοιχειώδεις απαιτήσεις από μια ασύγχρονη πλατφόρμα συνίστανται στο να παρέχει δυνατότητα εύκολης ανάρτησης εκπαιδευτικού υλικού από το διδάσκοντα και εργασιών από τους διδασκόμενους και να υποστηρίζει την χρήση forum, chat rooms, e-mail. Για ένα άρτιο παιδαγωγικό-εκπαιδευτικό αποτέλεσμα πρέπει, κατά το σχεδιασμό της, να ληφθούν υπόψη παράμετροι όπως η εμφάνιση, τα μέσα περιήγησης που θα διευκολύνουν την διαδικασία, ο τρόπος δόμησης των πληροφοριών, η εμφανής παροχή βοήθειας με ασύγχρονο και σύγχρονο τρόπο, η ποιότητα και ποσότητα των παρεχόμενων πληροφοριών/γνώσεων, η δυνατότητα επικοινωνίας κ.α. (Avouris, 2000; Clark & Mayer, 2003; Polymenakou et all, 2005).

Η Σ.Τ. απαιτεί την ταυτόχρονη συμμετοχή εκπαιδευτή-εκπαιδευομένων, καθώς η παροχή εκπαίδευσης και η ανταλλαγή απόψεων πραγματοποιείται σε «πραγματικό χρόνο», ενώ η αμφίδρομη επικοινωνία ήχου ή/και εικόνας επικουρείται με αποστολή αρχείων, μηνυμάτων, χρήση ηλεκτρονικού μαυροπίνακα κτλ. Στα μέσα της Σ.Τ. εντάσσονται η απλή τηλεδιάσκεψη με ήχο (αμφίδρομη επικοινωνία με ήχο & δυνατότητα για ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων) αλλά και η εξελιγμένη της μορφή, η βιντεοδιάσκεψη (αμφίδρομη επικοινωνία ήχου και εικόνας και δυνατότητα για ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων) (Παναγιωτακόπουλος, 2008). Τα απολύτως απαραίτητα εργαλεία για τη δημιουργία μιας εικονικής τάξης είναι η ύπαρξη αλληλεπιδραστικής οπτικοακουστικής επικοινωνίας, ηλεκτρονικού μαυροπίνακα, δυνατότητας διαμοιρασμού εφαρμογών, ενώ παράλληλα μπορούν να χρησιμοποιηθούν προβολή βίντεο, πλοήγηση σε διαδικτυακούς τόπους, χρήση προγραμμάτων προσομοίωσης κτλ. Προκειμένου να επιτευχθεί το καλύτερο παιδαγωγικό-εκπαιδευτικό αποτέλεσμα αφενός οφείλει να τηρείται μια συγκεκριμένη σειρά διαδικασιών από την πρώτη φορά (γνωριμία διδάσκοντα-συμμετεχόντων, γνωριμία συμμετεχόντων μεταξύ τους, εξάσκηση στη χρήση των εργαλείων) και

αφετέρου απαιτείται αρκετή προετοιμασία από τον διδάσκοντα και συνεχείς προσπάθειες για προσέλκυση του ενδιαφέροντος και παρότρυνση για συμμετοχή (με υποβολή ερωτήσεων, έναρξη συζήτησης, διευκρινιστικές παρεμβάσεις, προβολή εποπτικού υλικού). Κεφαλαιώδους σημασίας βέβαια είναι και η εξασφάλιση των κατάλληλων τεχνολογικών υποδομών (εξοπλισμός Η/Υ, ταχύτητα διαδικτύου κτλ.) από το σύνολο των συμμετεχόντων.

Η εφαρμογή του e-learning σε συστήματα εκπαίδευσης έχει προφανώς πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Στα κυριότερα πλεονεκτήματα περιλαμβάνονται η κατάρριψη περιορισμών χώρου, χρόνου και ρυθμού με την υποστήριξη και αναγκών ΑΜΕΑ, η παρότρυνση για ενεργητική συμμετοχή, η καλλιέργεια συνεργατικής μάθησης, η πρόσβαση μέσω διαδικτύου σε πλούσιο πληροφοριακό υλικό πάντα και παντού και δυνατότητες εφαρμογής μαθητοκεντρικής μεθόδου, προσαρμογής με βάση τις ανάγκες και το επίπεδο του εκπαιδευόμενου, εξοικείωσης με τη χρήση των πιο σύγχρονων εφαρμογών των ΤΠΕ, εμπλουτισμού και επαναχρησιμοποίησης του μαθησιακού υλικού, δημιουργίας βάσεων δεδομένων εφόσον το υλικό είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο, παρακολούθησης διαλέξεων ειδικών, εξοικονόμησης πόρων και μείωση κόστους για όλους τους συμμετέχοντες στη διαδικασία (εκπαιδευόμενους, εκπαιδευτές, φορείς) κ.α. Στα μειονεκτήματα συγκαταλέγονται η μείωση της προσωπικής επικοινωνίας και επαφής, προβλήματα από την έλλειψη εξοικείωσης με τις ΤΠΕ, οι αυξημένες υποχρεώσεις του εκπαιδευτή, οι δυσκολίες στη χρήση και το κόστος εξοπλισμού, συντήρησής του και πιθανής τεχνικής υποστήριξης, η άμεση εξάρτηση από την ομαλή λειτουργία υπολογιστικού περιβάλλοντος και τηλεπικοινωνιών, τα προβλήματα κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων του εκπαιδευτικού υλικού κ.α (Lopez, 2021; Μπαλτά, 2005; Ρώσσης & Τζέπογλου, 2001; Sofos, 2005).

Το e-learning εν καιρώ πανδημίας

Το ξέσπασμα και η ταχεία εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 σε όλο τον πλανήτη, πέρα από τις άλλες καταστροφικές συνέπειες, έπληξε και τα συστήματα εκπαίδευσης. Επήλθαν μείζονες αλλαγές στον τρόπο μάθησης, διδασκαλίας, επικοινωνίας και συνεργασίας που προκάλεσαν σοβαρή διατάραξη των συνηθισμένων δραστηριοτήτων με συνέπειες όχι μόνο παιδαγωγικές, αλλά και κοινωνικό-οικονομικές. Παράλληλα, βέβαια, παρείχε πολύτιμη μαθησιακή εμπειρία και επέβαλε την επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού στον εκπαιδευτικό χώρο με τις ΤΠΕ να καθίστανται το κλειδί για την ομαλή συνέχιση των εργασιών. Η πρόκληση για τη διοργάνωση και διαχείριση αυτών των αλλαγών με πιεστικότατο χρονοδιάγραμμα (άμεσα) και χωρίς δίχτυ ασφαλείας υπήρξε τεράστια (ΣτΕΕ, 2020; Bond-Hill et all, 2020). Πόσο έτοιμη ήταν όμως η ήπειρος μας αλλά και η χώρα μας για να αντιμετωπίσουν αυτή την κρίση;

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) στο σχέδιο δράσης (2018-2020) για την ψηφιακή εκπαίδευση είχε ορίσει μέτρα που θα βοηθούσαν τα κράτη-μέλη της να αντιμετωπίσουν προκλήσεις και ευκαιρίες της εκπαίδευσης στην ψηφιακή εποχή. Η πανδημία, που χτύπησε την πόρτα της Ευρώπης στις αρχές του 2020, οδήγησε σε ξαφνική, επιβεβλημένη και μεγάλης κλίμακας χρήση ψηφιακών μαθησιακών πρακτικών. Τα διάφορα κράτη ξεκίνησαν από διαφορετικά σημεία όσον αφορά την ψηφιακή ετοιμότητα των εκπαιδευτικών, συμπεριλαμβανομένης τόσο της διαθεσιμότητας ψηφιακών μαθησιακών εργαλείων και εκπαιδευτικού υλικού, όσο και της ετοιμότητας των διδασκόντων να προσφέρουν διδασκαλία εξ αποστάσεως. Οι νέες συνθήκες επηρέασαν εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους σε όλες τις κλίμακες. Δεδομένου του άγχους και του στρες από τον φόβο της πανδημίας και της κοινωνικής

απομόνωσης ήταν ζωτικής σημασίας να υπάρξει επικοινωνία σε όλα τα επίπεδα. Η ραγδαία μετάβαση σε εξ αποστάσεως εκπαίδευση και επιβεβλημένη χρήση του e-learning απαίτησε ταχεία προσαρμογή των διδασκόντων σε ένα νέο εργασιακό περιβάλλον, αύξησε το φόρτο εργασίας επηρεάζοντας την ισορροπία μεταξύ προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, στοιχεία που αποτέλεσαν προκλήσεις για εκπαιδευτικούς που ίσως δεν διέθεταν τις ικανότητες και την αυτοπεποίθηση για να αξιοποιήσουν ΤΠΕ και e-learning με αποτελεσματικό τρόπο. Στο νέο «εκπαιδευτικό περιβάλλον», αφού οι διδασκόμενοι έπρεπε να κλείνουν κάμερες και μικρόφωνα για να αποφύγουν προβλήματα με τη σύνδεση, δεν υπήρχε δυνατότητα για τους διδάσκοντες να βλέπουν τις εκφράσεις των διδασκομένων για να αντιλαμβάνονται αν καταλαβαίνουν ή βρίσκονται σε σύγχυση. Επιπλέον, προβλήματα, που έχουν απασχολήσει εδώ και χρόνια τους σχεδιαστές του e-learning (Γκιρτζή, 2009; Μπιγιλάκη, 2001), όπως διακοπές στη σύνδεση, αναποτελεσματικές σκηνοθετικές επιλογές, προβλήματα στην παρουσίαση υλικού μαζί με την διάσπαση της προσοχής λόγω της απουσίας άμεσης επαφής, την κόπωση από τη συνεχή προσήλωση στην ψηφιακή οθόνη, την τυποποιημένη επανάληψη παραστάσεων κτλ., λειτούργησαν φυσικά ακόμα πιο ανασχετικά στο πλαίσιο της πανδημίας. Εντούτοις, οι πρώτες σχετικές έρευνες καταδεικνύουν ότι, ακόμα και υπό αυτές τις συνθήκες, οι εκπαιδευτές επέδειξαν αξιοθαύμαστη δημιουργικότητα, καθώς και ανοικτό πνεύμα για συνεργασία, συνδημιουργία και μάθηση. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι εκπαιδευόμενοι (της τριτοβάθμιας εκπαιδευτικής βαθμίδας) δήλωσαν ότι οι συνθήκες του επιβεβλημένου λόγω πανδημίας e-learning σε αρκετές περιπτώσεις οδήγησαν σε βελτίωση της διάδρασης με τον εκπαιδευτή λόγω της αυξημένης επικοινωνίας και της εμφανούς προσπάθειας των καθηγητών να κάνουν άλμα και να προσαρμοστούν στις νέες ανάγκες (ΣτΕΕ, 2020; Commission, 2020; Ait-Maalem-Lahcen et all., 2020; Lopez, 2021).

Μια σοβαρή παράμετρος -που απασχόλησε τόσο του ιθύνοντες, όσο και την κοινή γνώμη- ήταν οι «ηθικές προκλήσεις» που τέθηκαν στην περίπτωση της επιβεβλημένης από την πανδημία μετάβασης στην ψηφιακή εκπαίδευση. Πόσο εύκολη/δυνατή είναι η πρόσβαση σε αυτήν και τι κίνδυνοι ελλοχεύουν; Χωρίς να αμφισβητούνται τα πλεονεκτήματα μιας εκπαίδευσης σε ευρεία κλίμακα μέσω πιο ευέλικτων και εξατομικευμένων μαθησιακών μεθόδων, δημιουργούνται προβλήματα όταν δεν σχεδιαστούν σωστά, παραμείνουν ανεξέλεγκτα, δεν διαφυλάττουν τα προσωπικά δεδομένα των συμμετεχόντων, δεν διασφαλίζουν τη δυνατότητα συμμετοχής. Κατά συνέπεια, στο σχεδιασμό τους πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνο το άρτιο εκπαιδευτικό αποτέλεσμα, αλλά και η ηθική και πνευματική ευημερία διδασκομένων και διδασκόντων (Smuha 2020).

Στο σημείο αυτό οφείλει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι η αιφνίδια στροφή στην ψηφιακή διδασκαλία και μάθηση ήταν εν προκειμένω μια λύση έκτακτης ανάγκης, η οποία αφενός δεν αποτελούσε μια προγραμματισμένη υλοποίηση ψηφιακής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αφετέρου δεν έδινε περιθώρια αξιοποίησης όλων των δυνατοτήτων της με το βέλτιστο τρόπο σε ευρεία κλίμακα. Ο Hodges επισημαίνει εύστοχα ότι ανάμεσα σε μαθήματα σχεδιασμένα εξ αρχής για e-learning και στα μαθήματα που προσφέρονται στο διαδίκτυο ως απάντηση σε μια κρίση ή καταστροφή υπάρχουν σαφείς διαφορές, τις οποίες οφείλουν να κατανοήσουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που επιχειρούν να διατηρήσουν τη διδασκαλία κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 (ΣτΕΕ, 2020; Hodges et all. 2020). Η Ε.Ε. στο νέο σχέδιο δράση για την ψηφιακή εκπαίδευση (2021-2027), εκτιμώντας τα πρόσφατα δεδομένα, τονίζει ότι η αποτελεσματική χρήση των ΤΠΕ και του e-learning σε εκπαιδευτικές-μαθησιακές διαδικασίες συνιστά μια σύνθετη διαδικασία που απαιτεί σχεδιασμό,

συνεχή παρακολούθηση και ιδιαίτερη επιμονή στο να είναι επικεντρωμένη στο πώς θα μάθει άρτια ο εκπαιδευόμενος. Καλεί τα κράτη-μέλη να εξετάσουν δυνατότητες καινοτομίας και να καταβάλουν περαιτέρω προσπάθειες για να μειώσουν το ψηφιακό χάσμα επιταχύνοντας τον ψηφιακό μετασχηματισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων με περαιτέρω ανάπτυξη ψηφιακών υποδομών (π.χ. γρήγορο διαδίκτυο), ενίσχυση της ψηφιακής ικανότητα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (π.χ. στήριξη εικονικών περιβαλλόντων μάθησης με χρήση υφισταμένων διαδικτυακών πλατφορμών ή ανάπτυξη νέων), στήριξη της ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων των διδασκόντων ως άτομα κτλ. (ΣτΕΕ, 2020; Commission, 2020).
Με τις ανωτέρω επιταγές εναρμονίζεται άριστα το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), το οποίο κατέχοντας ήδη υψηλού επιπέδου ψηφιακή ικανότητα και εμπειρία στο συνδυασμό εναλλακτικών και ευέλικτων μορφών εκπαίδευσης ανταποκρίθηκε άμεσα και με αποδοτικότερα αποτελέσματα στην πρόκληση των νέων συνθηκών ένεκα της πανδημίας COVID-19. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται εν συντομία κάποιες πρώτες παρατηρήσεις από την εμπειρία της γράφουσας-συμβούλου καθηγήτριας (ΣΕΠ) κατά την αξιοποίηση του e-learning σε φοιτητές των Σπουδών στον Ελληνικό Πολιτισμό προ και κατά την πανδημία.

Πρώτα συμπεράσματα από την αξιοποίηση του e-learning σε φοιτητές του ΕΑΠ

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η σημασία της αξιοποίησης του e-learning στο πρόγραμμα Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό (ΕΛΠ) πρέπει αρχικά να εξεταστεί το προφίλ των εκπαιδευόμενων και εκπαιδευτών (ΣΕΠ). Οι φοιτητές είναι ενήλικες, διάσπαρτοι ανά την Ελλάδα, προέρχονται από διάφορες ειδικότητες (σε λίγες περιπτώσεις από τη θεωρητική κατεύθυνση ενώ σπάνια ανήκουν στον επαγγελματικό κλάδο του Πολιτισμού) και κουβαλούν τις ανάλογες προκαταλήψεις, έχοντας πραγματική ανάγκη από κατάλληλα «διδακτικά εναύσματα», προκειμένου ο όποιος αρνητισμός να δώσει τη θέση του σε «ένα έντονο ενδιαφέρον για την τέχνη και τον πολιτισμό, ως παράγοντα πνευματικής συγκίνησης, ενδοσκόπησης, αυτοκριτικής και γνώσης» (Κοντόνη & Μελιδόνης, 2003). Η σχέση της εν λόγω ΣΕΠ και της ΕΛΠ με το e-learning πάει πίσω στο 2003, όταν ως βοηθός συντονιστή της Θεματικής Ενότητας (Θ.Ε.) ΕΛΠ10 συμμετείχε σε ενημέρωση του ΕΑΠ πάνω στην πλατφόρμα Centra και την πιθανότητα πιλοτικής εφαρμογής της τηλεδιάσκεψης σε κάποιες Θ.Ε. κυρίως των θετικών επιστημών, προκαλώντας βέβαια την έκπληξη των λοιπών παρισταμένων, στην πλειοψηφία τους διδασκόντων των ΤΠΕ. Έγιναν κάποιες δοκιμαστικές τηλεδιασκέψεις σε Θ.Ε. της Πληροφορικής, ενώ η διδάσκουσα παρουσίασε τις δυνατότητες στο πλαίσιο συνάντησης της Ομάδας Διδακτικού Προσωπικού (ΟΔΠ) της ΕΛΠ10, προξενώντας την καχυποψία των περισσότερων συναδέλφων, οι οποίοι, ως εκπρόσωποι των θεωρητικών επιστημών, θεωρούσαν ότι κάτι τέτοιο δεν ταιριάζει στην ΕΛΠ και έχει απαιτήσεις, στις οποίες διδάσκοντες και διδασκόμενοι δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν. Αντιλαμβανόμενη ότι το έδαφος δεν ήταν ακόμα πρόσφορο, παρακολούθησε τις εξελίξεις του e-learning μέσα από συνέδρια και ενημερώσεις, ενώ το 2009 πιστοποιήθηκε από το ΠΙΝΕΠΘ του ΕΚΚΔΑ ως «εκπαιδεύτρια εκπαιδευτών στο e-learning».
Το 2017, όταν για πρώτη φορά εφαρμόστηκε πιλοτικά σε μερικά επιλεγμένα τμήματα της ΕΛΠ το e-learning, έσπευσε να αναλάβει «ηλεκτρονικό τμήμα» (ΗΛΕ). Την χρονιά εκείνη μάλιστα το ΕΑΠ αγόρασε την πλατφόρμα Saba meeting για τα ΗΛΕ, αλλά, παρά τις ιδιαίτερα φιλότιμες προσπάθειες του Γραφείου Δικτυακών & Πληροφοριακών Υπηρεσιών του ΕΑΠ, η πλατφόρμα παρουσίασε σοβαρά προβλήματα (χάρη στην εμπειρία και την ευελιξία των ιθυνόντων του ΕΑΠ αντικαταστάθηκε εν μια νυκτί από το Skype for Business). Η εν λόγω ΣΕΠ, παρά τα

τεράστια τεχνικά προβλήματα της Saba, κατάφερε να ολοκληρώσει την 1η Ομαδική Συμβουλευτική Συνάντηση (ΟΣΣ) με το νέο της τμήμα χάρη σε δύο καθοριστικούς παράγοντες: α. η μεν ΣΕΠ είχε τον ενθουσιασμό για το μάθημά της, αλλά και για την πιλοτική εφαρμογή των ΗΛΕ, την τεχνική κατάρτιση που επέτρεψε την ευελιξία και απέτρεψε τον πανικό, την υπομονή και την καλή διάθεση, β. οι δε φοιτητές είχαν επιλέξει συνειδητά τη συμμετοχή στο ΗΛΕ, άρα είχαν ένα σχετικό επίπεδο τεχνικών γνώσεων και ισχυρή θέληση και ενθουσιασμό για το πρόγραμμα, τα οποία ομού με τις προσπάθειες της ΣΕΠ (τις οποίες αναγνώρισαν και εκτίμησαν ιδιαίτερα) συνέβαλαν ώστε να μη δημιουργηθεί πανικός ή απογοήτευση, αλλά να αντιμετωπισθεί ως πρόκληση ή «περιπέτεια». Στις επόμενες ΟΣΣ της χρονιάς, αλλά και του 2018-2019 (που η ΣΕΠ είχε και πάλι ΗΛΕ στην ΕΛΠ10) έγινε χρήση του Skype for Business. Φοιτητές & ΣΕΠ στην τελική αποτίμηση συμφώνησαν ότι, παρά τις όποιες έκτακτες τεχνικές δυσκολίες (συνήθως λόγω διαδικτύου), ήταν μια γόνιμη εκπαιδευτική διαδικασία που επέτρεπε συμμετοχή ακόμα και από το εξωτερικό. Οι εκπαιδευόμενοι μάλιστα δήλωσαν ότι αναγνώριζαν τις ιδιαίτερες προσπάθειες της ΣΕΠ (με το σχεδιασμό ανάλογων δραστηριοτήτων και την αξιοποίηση παιδαγωγικών τεχνικών) ώστε να είναι διαδραστική η ΟΣΣ και να επιτρέπει/επιβάλει τη συμμετοχή τους και ότι αυτό «έφερνε την τηλεδιάσκεψη ένα βήμα πιο κοντά στη διά ζώσης». Η ίδια η ΣΕΠ ομολόγησε ότι τα ΗΛΕ απαιτούσαν σίγουρα περισσότερη προετοιμασία και συνεχή ετοιμότητα, ήραν σίγουρα περιορισμούς απόστασης, αλλά, κάποιες φορές που οι τηλεπικοινωνίες επέβαλαν κλειστές κάμερες των φοιτητών, δημιουργούσαν ένα αίσθημα μοναξιάς.

Το 2019-2020 η ΣΕΠ ανέλαβε και πάλι ΗΛΕ σε νέα ΘΕ την ΕΛΠ20. Το ακαδημαϊκό έτος ξεκίνησε κανονικά με τη χρήση του Skype for Business. Στα μέσα της χρονιάς ξέσπασε η πανδημία COVID-19, κατά την οποία το ΕΑΠ, αποδεικνύοντας έμπρακτα την ετοιμότητά του, μετέτρεψε εν μια νυκτί και τα Δια Ζώσης τμήματα σε ΗΛΕ. Η ΣΕΠ έχοντας ήδη ΗΛΕ δεν αντιμετώπισε άμεσες προκλήσεις, πέραν της αυξημένης ανάγκης συμπαράστασης προς τους εκπαιδευόμενους δεδομένων των πρωτοφανών συνθηκών που βιώναμε. Εντούτοις, κλήθηκε από το Συντονιστή της ΕΛΠ20 να συνδράμει του συναδέλφους ΣΕΠ, που δεν είχαν την ανάλογη εμπειρία να ανταποκριθούν άμεσα σε αυτή τη μετάβαση και οι οποίοι καλούνταν να αντιμετωπίσουν φοιτητές, που όπως δήλωναν «ξεκίνησαν αλλιώς». Η αποτίμηση της συγκεκριμένης χρονιάς, που ούτως ή άλλως ήταν κάτι πρωτόγνωρο, έδειξε ότι απαιτήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια και καλή θέληση από πλευράς ΣΕΠ και φοιτητών, αλλά η εκπαιδευτική διαδικασία ολοκληρώθηκε επιτυχώς. Το ΕΑΠ έσπευσε να δηλώσει ότι από τούδε και εξής θα υπάρχουν μόνο ΗΛΕ, όπως κι έγινε προξενώντας ανάμεικτα συναισθήματα. Η ΣΕΠ ανέλαβε και πάλι τμήμα στην ΕΛΠ20, αντιμετωπίζοντας για πρώτη φορά φοιτητές «που ξεκίνησαν αλλιώς και βρέθηκαν προ εκπλήξεων». Οι μέχρι τώρα εξελίξεις (βρισκόμαστε στον Γενάρη 2021) καταδεικνύουν ότι η επιβεβλημένη μετάβαση στην εποχή της απόλυτης κυριαρχίας του e-learning θα έχει κλυδωνισμούς, αλλά δύναται να επιτευχθεί προς όφελος της εκπαιδευτικής διαδικασίας με αγαστή συνεργασία ιδρύματος-εκπαιδευτών-εκπαιδευόμενων.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εισήγηση καταδείχτηκε ότι το e-learning είχε ήδη εισβάλει δυναμικά στα δεδομένα της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, ακόμα και πριν την επιβεβλημένη αξιοποίησή του σε πλήρη εκπαιδευτική κλίμακα υπό τις νέες εκπαιδευτικές συνθήκες που δημιούργησε η πανδημία COVID-19. Στο πλαίσιο αυτό η Ε.Ε., η χώρα μας, οι ιθύνοντες και οι άμεσα ενδιαφερόμενοι (κυβερνήσεις,

εκπαιδευτικοί φορείς, εκπαιδευτές, εκπαιδευόμενοι κ.α.) επέδειξαν τεράστιο ζήλο στην προσπάθεια άμεσης μετάβασης στην ψηφιακή εκπαίδευση με τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Το παράδειγμα των φοιτητών του Ελληνικού Πολιτισμού του ΕΑΠ αποδεικνύει ότι με καλή θέληση και αγαστή συνεργασία όλα είναι εφικτά. Η αυξημένη λόγω πανδημίας χρήση των ΤΠΕ, όπως ρητά δηλώνεται στο σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2021-2027) της Ε.Ε., δύναται να οδηγήσει είτε σε πιο κριτική και δημιουργική τους χρήση, είτε σε μεγαλύτερες ανισότητες και αρνητικές εμπειρίες με την τεχνολογία (Commission; 2020). Το ποιον δρόμο θα πάρουμε είναι στο χέρι όλων μας. Καθίσταται σαφές όμως ότι πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη αυτό που τόνιζε 15 χρόνια πριν ο Αναστασιάδης (2006) ότι δηλαδή «η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου περιβάλλοντος μάθησης από απόσταση πρέπει να αποτελεί ολιστική προσέγγιση που εμπεριέχει παιδαγωγικές, τεχνολογικές και οργανωτικές πτυχές» και να προσεχθεί ιδιαίτερα αυτό που οι Ait-Maalem-Lahcen et all. (2020), παραφράζοντας εύστοχα τη δήλωση του Theodor Roosevelt: «People don't care how much you know until they know how much you care», πρεσβεύουν ήτοι «Οι μαθητές δεν νοιάζονται για το πόσα ξέρεις μέχρι να καταλάβουν το πόσο νοιάζεσαι»!.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ait-Maalem-Lahcen, R., Mohapatra, R., et Chen, B. (2020). *Prioritizing Strategies for a Better Transition to Remote Instruction*, EDUCAUSE Reviews, Published: Monday, November 16, 2020, Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2021 από τον ιστότοπο: https://er.educause.edu/articles/2020/11/prioritizing-strategies-for-a-better-transition-to-remote-instruction

Αναστασιάδης, Π. (2006). Σχεδιασμός και ανάπτυξη διαδικτυακού περιβάλλοντος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για τους εκπαιδευτικούς της ομογένεια, Στο Ψύλλος, Δ. & Δαγδιδέλης, Β. (επιμ.) *Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση, Πρακτικά του 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου*, (σ. 845-860), Θεσσαλονίκη.

Avouris, N. (2000). *Introduction in Human-Computer Interaction*. Athens: Diavlos

Bond Hill, C., Mc. Guthrie, K., Kurzweil, M. et Lee, C. (2020). *Duke Kunshan University: A Case Study of Implementing Online Learning in Two Weeks* Ithaka S+R, Published 2020, Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2021 από τον ιστότοπο: https://sr.ithaka.org/publications/duke-kunshan-university/

Clark, R.C. & Mayer, R.E. (2003). *E-learning and the Science of Instruction*. San Francisco: Josey-Bass Pfeiffer.

Γκιρτζή Μ. (2009), Ανιχνεύοντας την πορεία του E-learning στα «Χρονικά της Εκπαίδευσης», Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 5ου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ,* τ.2 (σ. 96-110), Πάτρα.

COMMISSION (2020). *Resetting education and training for the digital age*, Staff working document accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Digital Education Action Plan 2021-2027. Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2021 από τον ιστότοπο: https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/deap-swd-sept2020_en.pdf

Goga, M. & Goga, N. (2007). The role of a tutor in e-learning, Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 4ου Συνεδρίου για Μορφές Δημοκρατίας στην Εκπαίδευση & στην Εκπαίδευση από Απόσταση*, (σ. 120-127), Πάτρα.

Hodges, Ch., Moore, S., Lockee, B., Trust, T. et Bond, A. (2020). *The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning*, EDUCAUSE Review, Published: March 27, 2020, Ανακτήθηκε στις 15 Ιανουαρίου 2021 από τον ιστότοπο: https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning

Horton, W. & Horton, K. (2003). *E-learning tools and Technologies*. Willey publishing Inc.

Lambropoulos, N. (2005). Interaction design for collective construction of knowledge in e-learning, Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 5ου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ*, τ.2 (σ. 48-62), Πάτρα.

Κοντόνη, Δ.Π. & Μελιδώνης, Π. (2003), Εικονικό Μουσείο, Στα *Πρακτικά 2ου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ*, (σ.642-653), Πάτρα.

López-Belmonte J., Segura-Robles, A., Moreno-Guerrero A-J., Parra-González M-E. (2021). *Projection of E-Learning in Higher Education: A Study of Its Scientific Production in Web of Science*, European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education. 11(1):20-32, Published: 10 January 2021, Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2021 από τον ιστότοπο: https://doi.org/10.3390/ejihpe11010003,

Mc Donald, C., Stodel, Chambers, L. (2007), Learning together on-line to work together in long term, Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 4ου Συνεδρίου για τις Μορφές Δημοκρατίας στην Εκπαίδευση και στην Εκπαίδευση από Απόσταση*, (σ. 182-189), Πάτρα.

Μπαλτά, Κ. (2005). *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως απάντηση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές αλλαγές*. Λάρισα: εκδόσεις ΤΕΙ.

Μπιγιλάκη, Ν. (2001). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Διδασκαλία και Επικοινωνία με τη χρήση της Τηλεματικής Τεχνολογίας, Στα *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ. Εκπαίδευση-Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, (σ. 773-783), Πάτρα.

Παγγέ, Τζ. (2004). Νέες Τεχνολογίες και Εκπαίδευση, *Ηπειρωτικά Γράμματα*, έτος Γ΄, 5, 85-92.

Παναγιωτακόπουλος, Χ. (2008). *Από τις αριθμομηχανές στην κοινωνία της πληροφορίας.* Αθήνα: Πατάκης.

Παντάνο Ρόκου, Φ. (2005). Μοντέλα και σημασία του διδακτικού σχεδιασμού για το e-learning, *Ανοικτή Εκπαίδευση*, 1, 43-68.

Polymenakou, A., Moraiti, A. & Bisbiki, E. (2005). When instruction meets interface design: a framework for asynchronous e-learning interface design guidelines, Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 3ου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ. Εκπαίδευση-Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, (σ. 598-609), Πάτρα.

Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (1999). Ο εν δυνάμει αναγεννητικός ρόλος του υπολογιστή ως γνωστικού εργαλείου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης. Στο *1ο Συνέδριο ΕΤΠΕ*, Ιωάννινα.

Ρώσσης, Ν. & Τζέπογλου, Η. (2001). Δυνατότητες και περιορισμοί των περιβαλλόντων εξ αποστάσεως κατάρτισης (e-learning), Στα *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ. Εκπαίδευση-Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, (σ. 750-760), Πάτρα.

Smuha N. (2020). *Trustworthy Artificial Intelligence in Education: Pitfalls and Pathways.* Published 2020, Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2021 από τον ιστότοπο: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3742421.

Sofos, A. (2005). Quo Vadis E-Learning?, Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 3ου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ. Εκπαίδευση-Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*, (σ. 63-71), Πάτρα.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣτΕΕ). (2020). *Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την αντιμετώπιση της κρίσης της νόσου COVID-19 στην εκπαίδευση και την κατάρτιση.* Published 16 Ιουνίου 2020, Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου 2021 από τον ιστότοπο: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8610-2020-INIT/el/pdf

Τζιμογιάννης, Α. & Σιορέντα Α. (2007). Το Διαδίκτυο ως εργαλείο ανάπτυξης της κριτικής και δημιουργικής σκέψης, Στο Β. Κουλαϊδης (επιμ.) *Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη κριτικής-δημιουργικής σκέψης*. Αθήνα: ΟΕΠΕΚ